

Kur'an'da Sosyal Adalet

Prof. Dr. Hayati Aydın*

Sosyal, toplumla alakalı olan demektir. Allah fitraten insanı sosyal bir varlık olarak yaratmıştır. Bazıları insan ifadesinin *cana yakın olmak, uyum sağlamak* anlamında “*الأنس/Üns*” mastarından türediğini söylerler. Bu esas alındığında insanın sosyal bir varlık olduğuna ve hemcinsleriyle beraber bulunduğu zaman kıvamını bulduğuna hükmedilir. Gerçekten evrende insan gibi çok boyutlu bir toplum ve ilişki ağı kurana başka varlık hemen hemen yoktur. Tarih boyunca da bunun böyle devam etmesi sosyal ilişki kurmanın insanın fitri yapısından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çünkü doğal olarak her insan yalnız başına ihtiyaçlarını gideremediği gibi psikolojik olarak da dertlerine ortak olan, sevinçlerini paylaşan bir hemcinsine muhtaçtır. Bunun gibi

biyolojik ve psikolojik unsurlar zorunlu olarak insanı sosyal toplumu tesis etmeye mecbur etmiştir.

Adalet ise öz olarak dengeyi gözetmek, eşit davranmak, davranış ve yargısında hakkı gözetmek anlamındadır.

Kâinat ilahî bir kitaptır ondan gerekli dersi çıkarmak lazımdır. Kâinatta bakıldığında bütün varlıkların hassas bir denge ve ilişki ağı üzerine var edildiğini görürüz. Bu da evren ile uyumlu bir ferdin diğer toplumun fertleriyle dengeli bir ilişki içinde bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim bu konu İslam felsefesinde yeterli derecede ele alınmış bununla ilgili calib-i dikkat ve hikmetli sözler sarf edilmiştir. Bunlardan biri de Şeyh Sadi'nin şu beytinde bulunmaktadır:

که در آفرینش ز یک گوهرند
دگر عضوها را نمائد قرار
نشايد که نامت نهند آدمی

بنی آدم اعضای یکدیگرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
تو کز محنت دیگران بی غمی

*Malûmdur ki birbirinin uzvudur beşer
Zîrâ ki bir güherden olur hepsi cilveger*

*Bir uzvu sızlatınca şeâmetli rûzgâr
Kalmaz değil mi, başkaca a'zâ için karâr*

*Sızlatmıyorsa kalbini bir dertlinin sesi
Lâyık olur mu nâmına âdem denilmesi*

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Hadislerde de müminleri birbirini destekleyen bir binanın tuğlaları gibi tasvir edilmiştir:

المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا

“Müminler birbirine kenetlenmiş bir binanın tuğlaları gibidir.”

Kur'an'da sosyal yaşantıya önem verildiği gibi Hz. Peygamber de toplumla ilişkisini hassasiyetle en ideal bir şekilde sürdürmüştür. Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'i dinlemek istediklerini fakat yanındaki fakirleri kovmasını istediklerinde onun buna biraz meyleder gibi olması sonucunda Enâm, 6/52. ayetinin inmesi bunun iyi bir örneğini teşkil etmektedir.¹ Bundan Kur'an'ın insanlar arasında ayırım yapılmaması, eşit davranılması konusundaki hassasiyetini anlıyoruz. Nitekim Abdullah b. Ümmi Mektum nedeniyle Abese suresinin ilk ayetlerinin indiğini de unutmamak lazımdır. Burada Kur'an'ın üslubu calib-i dikkattir. Bu olayda kör olmasına ve Peygamber'in ne yaptığını görmemesine rağmen Gıyab sığasıyla kendine hitap edilmesi suretiyle imalı bir serzeniş yine Kur'an'ın insan onurunu verdiği ehemmiyeti ortaya koymaktadır.

Kur'an'ın sosyal yaşantıya verdiği önemi şu şekilde maddeler halinde sayabiliriz.

1. Toplumda Adalet

1.1. Kur'an Toplumun Birbirini Ötekileştirmesinden Sakındırıyor:

Rabbimiz Yüce kitabında,

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا

“Size selam verene: ‘Sen mümin değilsin!’ demeyin” (Nisâ, 4/94)

Demek suretiyle selam vereni ötekileştirmemizi istiyor. Çünkü ötekileştirme toplumu kamlara bölerek kalplere düşmanlık tohumlarını eker, toplumun ahengini bozar. Nitekim günümüzde ötekileştirme sonucunda bazı İslam ülkelerinde istikrar selp olmuş durumdadır. Bunun nedeni bazı şer odaklarının yapmış olduğu ayrıştırma ve ötekileştirme olduğu söylenebilir. Elbette bunda dış güçlerin faaliyetleri de göz ardı edilemez. Bu güçlerin amacı Müslüman ülkelerde etnik ve mezhepsel çatışmaları çıkararak İslam ülkelerini hegemonyaları altına almak ve böylece yerüstü ve yeraltı kaynaklarını sömürmektir. Suriye’de dış güçlerin yıllardan beri şer örgütlerini desteklemek suretiyle orayı kontrol altında tutması ve kaynakları tüketmesi bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir. Bundan dolayı biz bu gibi ülkelerin ekmeğine yağ sürmemek için birbirimizi ötekileştirmeyeceğiz. Bu dinen büyük bir günahıdır. Böyle bir eylem Müslümanları ayrıştırır ve kalplerinde kinin doğmasına vesile olur. Kinler de kalbe yerleşince oradan kolay kolay sökülmez. Üç günden fazla iki Müslüman'ın birbirine küs kalmasının haram olmasının hikmeti böylesine kinin yüreklere oturmasına imkân vermeme hikmetine matuftur. Bunu yaptığınız, yani ötekileştirdiğiniz takdirde büyük bir günah işliyorsunuz demektir.

¹ Rivayete göre (En'âm, 6/52. Ayeti Ammâr, Suheyb, Bilal Selman ve Habbab vs. Müslüman fakirlerle ilgili indi) Müşriklerin bazı ileri gelenleri Hz. Peygamberi dinlemek istediklerini ancak giydikleri yünden elbiselerin kokmasını gerekçe göstererek yanlarındaki köle ve fakir Müslümanları kovmasını istemişlerdir. Allah Resulü başta “Ben müminleri kovamam” dedi. Onlar da “Bari biz yanına gelince onları uzaklaştır kalkınca istediğinde onlar yanına tekrar gelsinler” dediler. Allah Resulü onların iman etmelerini istediği için buna meyleder gibi oldu. Bunun üzerine En'âm, 6/52. ayeti indirildi.”Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî't-Tenzîl* (Beyrut: Dârü'lKitabî'l-Arabî, 1987). 1/27.

Tarihte olduğu gibi Müslümanların birbirlerini ötekileştirmesi Müslüman ülkelerinde telafisi mümkün olmayan ayrılıklara neden olduğunu bilmek ve uyanık olmak lazımdır. Allah göstermesin bu durumda parçalanır, bütünlüğümüz kaybolur. Nitekim aşağıdaki şu ayet bu hakikate işaret eder.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَازَعَوْا فَتَفْشَلُوا
وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ
الصَّابِرِينَ

“Allah’a ve Elçisine itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız, devletiniz gider. Sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir”²

Kur'an'ın söylediklerini kanunların söylediklerinden daha üstün tutmak lazımdır. Çünkü kanunlar dünya hayatımıza düzen getirmek, dinin emirleri ise insanın hem dünyada hem de ahirette kurtuluşuna vesile olmak karakterindedir. İslam uleması şöyle mütalaaada bulunmaktadırlar:

“Kulların şükrünü eda edemediği nimetlerin en büyüğü, gaybın mütercimi olarak Allah’a yaklaşma yollarını göstermek üzere insanlara kitap ve peygamberlerin gönderilmesidir.”

Bundan dolayı dinin emirlerine kulak asmayan, onlara karşı hoyratça davrananın aleyhine delil oluşur ve o kişi ebedi kaybedenlerden olur. O halde dinin dediklerine iyice kulak açmamız ve gereğini hassasiyet içinde yerine getirmemiz lazımdır.

İslamiyet'te bazen emirler kontekste göre teşdîd eder. Bundan dolayı Milleti ayırıştırmaya büyük bir gayret ve fesadın olduğu

bu içinde bulunduğumuz günler gibi Müslüman fertleri ötekileştirmek, onların aleyhinde faaliyette bulunmak içinde bulunduğumuz kontekst itibarıyla normal zamanlardan daha büyük bir günah ve vebal olduğunu bilmek lazımdır. Bu vurguladığımız nokta yani Müslümanların birbirlerini ötekileştirmeleri insanlık tarihinde tevhid dinini parçalayan en büyük neden olmuştur. Mevlânâ bu hakikati şu hikmetli ifadeyle dile getirmektedir:

اسلامیت بی رنگی اسنت چون بی رنگی اسیر
رنگ شد عسوی با موسوی در جنگ شد

“İslamiyet renksizdir (yani renk, ırk ayırımını kabul etmez)- Ne zaman bu renk kabul etmeyen din rengin (ırkçılığın) esiri oldu- (Böylece) Musevî ile İsevî cenge başladı”.

Yani ne zaman peygamberlerinin dini olan İslam aidiyetle, ırkçı söylemlerle özleştirilmeye, tevhit dinleri Musevîler ve İsevîler şeklinde ırkçılığı anımsatacak ifadelerle anılmaya başlayınca Musevîlerle İsevîlerle cenge başladı, ayrılık gayrılık tevhit dinlerinin arasına girdi. Müslümanlara arasında ayrımcılığın yapılamayacağı hususunda Allah Resulünün şu sözü büyük önem taşımaktadır:

من صلی صلاتنا واستقبل قبلتنا وأكل
ذبيحتنا فذلك المسلم الذي له ذمة الله وذمة
رسوله، فلا تخفروا الله في ذمته

“Kim bizim kaldığımız bu namazımızı kılar ve kablemize yönelir, kestiğimizi yerse o Allah ve Resulü'nün emanında olan gerçek bir Müslümandır. Aman ha! Allah'ın emanına hıyanet ederek bu Müslüman'ın hakkını heder etmeyiniz”³

² Enfal, 8/46.

³ Buhari, Salat, 28; Nesâî, İmân, 9 (4997)

Yani eğer bu bağlamda hıyanet ederseniz çetin bir bedel ödersiz.

Sonuç olarak dinimiz kati bir suretle din kardeşleri arasında en ufak bir hoşgörüsüzlüğe, onu ötekileştirmeye asla ve kat'â müsaade etmiyor. Bundan dolayı İslam alemindeki bu tarz faaliyetlerin son bulması ve Müslümanlar arasında yeniden birliğin temini hususunda yediden yetmiş hepimizin sorumlu olduğunu bilmeliyiz.

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا
وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا
وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا

“Kim (insanlar arsında) iyi aracılık ederse ona o işten bir pay vardır. Kim de kötü aracılık ederse ona da ondan bir vebal vardır”⁴

Bu ilâhî fermanını unutmayalım. Herkes kendi sorumluluğunu en güzel biçimde yerine getirmelidir.

1.2. Kur'an Birbirine Karşı Kin Beslemenin Adaletsizliğe Neden Olduğuna Dikkat Çekiyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ
بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا
تَعْدِلُوا اغْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ
إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey inananlar, Allah için adaletle şahitlik edenler olun. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adaletten saptırmasın. Adil davranın, takvaya yaklaşan budur. Allah'tan korkun, şüphesiz Allah yaptıklarınızı haber almaktadır”⁵

Demek ki toplum fertlerinin birbirini sevmemesi onları adaletsiz davranışlara itmektedir. Bizim Şia kardeşlerimiz, hocalarımızdan dileğimiz Peygamber Aşhabı ve Ezvac-ı Tâhiratla ilgi halk nezdinde olumsuz havayı dağıtmalıdır. Çünkü bunlarla ilgili Kur'an'da çok ayetler vardır. Bu ayetler bize sorumluluk yüklemektedir. Din adamı olarak bizler halkın sahih bir akideye sahip olmasına öncülük edeceğiz. Aşapla ilgili Rabbimiz ne diyor:

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Muhacirlerden ve Ensardan (İslam'a girmekte) öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlar. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. (Allah) onlara, altlarından ırmaqlar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.”⁶

Bundan dolayı Aşapla ilgili tek bir olumsuz söz söylememe konusunda İslam dünyasında bir konsensüs vardır. Nitekim hadis usulünde, hadis naklinde bulunan raviler cerh ve tadile tabi tutulurken kimse Sahabi ile ilgili bir değerlendirmede bulunmamaktadır. Çünkü Kur'an'da Sahabeden Allah'ın razı olduğuna dair ayetlere binaen Müslümanlar tarafından Sahabelerin hepsi âdil olarak kabul edilmekte ve bir değerlendirme yapılmamaktadır.

Ezvac-ı Tahiratla ilgili de şöyle denilmektedir:

⁴ Nisâ, 4/85.

⁵ Mâide, 5/8.

⁶ Tevbe, 9/100.

النَّبِيِّ أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أُولِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا

“Peygamber, müminlere canlarından ileridir. Onun eşleri de onların anneleridir. Rahim sahipleri (anne tarafından akrabalar) da Allah’ın kitabında birbirlerine öteki müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar.”⁷

Peygamberin Ezvac-ı Tahiratları Ehl-i Beyt’tendir. Nitekim Ehl-i Beyt ifadesinin geçtiği ayetin Hz. Peygamber’in hanımlarına direkt hitap etmesi de bu hakikatı ispat etmektedir:

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

Evlerinizde oturun, ilk cahiliye (çağı kadınları)nın açılıp kırılması gibi açılıp kırılmayın. Namazı kılın, zekatı verin, Allah’a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt (ey peygamberin ev halkı), Allah sizden, kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁸

2. İnançta Adalet:

2.1. Herkes İncancı Seçme ve Yaşama Hürriyetine Sahiptir:

Hukuki bakımdan insanların aralarında herhangi bir ayırım yapılmaz. Ancak Allah

yanında inanç ve takvâ, ilim sahibi ve amel-i salih yapanların yani toplum için değer ortaya koyanların üstünlüğünü dile getirir.⁹ Bunun haricinde bütün insanlar hukuk önünde eşittir.

Herkes incancı seçme ve yaşama hürriyetine sahiptir. Bu konuda şu ayetleri örnek olarak verebiliriz:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ - وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُم فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ

“Dinde zorlama yoktur”¹⁰ “De ki Hak (yani Kur’an) Allah’tan gelmektedir. Artık dileyen iman etsin dileyen inkâr etsin”¹¹

O halde inanç konusunda topluma baskı yapılamaz. Müşriklere bile baskı yapılamaması esastır. Kur’an’da “Kılıç Ayeti” gibi müşriklere yönelik ayetler belirli sebeplere yönelik, Müslümanları vatanlarından çıkarmış, onlara hayat hakkı tanımayan, onlarla din hususunda savaşmış ve bu konuda birbirlerine destek vermiş kişilere yönelik olduğunu bilmek lazımdır. Nitekim Kur’an,

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ / إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli

⁷ Ahzâb, 33/6.

⁸ Ahzâb, 33/33.

⁹ Mücadele, 58/11, Zümer, 39/9; Hucurat 49/13; Nisâ, 4/95; Hadîd, 57/10.

¹⁰ Bakara, 2/256.

¹¹ Kehf, 18/29.

davranmaktan menetmez. çünkü Allah, adalet yapanları sever. Allah sizi, ancak sizinle din hakkında savaşıyor, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için yardım eden kimselerle dost olmaktan men eder. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır.”¹²

Bazı ulema içtihatlarında Arabistan'da (Haremeyn Müstesna) yaşam hakkını müşrik ve mülhitlere vermemişse de bu konudaki en iyi analiz İbn Kayyum el-Cevziyye'ye aittir: *Ahkamu Ehl-i Zimme* adlı kitabında şöyle diyor: Cizye sadece Ehl-i Kitaba mahsus değildir. Hiçbir kâfir cizyeden muaf tutulamaz, çünkü bir hadise göre, Allah Resulü (sav) herhangi birini ordu veya müfrezenin komutanı olarak atadığında özellikle ona şöyle söylerdi:

“Eğer (kâfirler) İslâm'ı kabul etmezlerse, onlardan cizye isteyin. Eğer ödemeye razı olurlarsa, bunu onlardan kabul edin ve ellerinizi onlardan çekin.”¹³

Bu nedenle, Kitap Ehli'nden cizye almak Kur'an'a, kâfirlerden cizye almak ise Sünnete göre olduğu söylenebilir. Tıpkı Allah Resulünün (sav) Cizye'yi Zerdüştlardan alması gibi. Zerdüştlar ile müşrikler arasında hiçbir fark yoktur. Allah Resulü (sav.) müşriklerle çok savaş yaptığı halde neden onlardan cizye almadı? diye biri soracak olursa, şöyle denilebilir: Onlardan cizye almadı elbette. Çünkü daha cizye ayeti nazil olmamıştı. Cizye ayeti Tebuk savaşı yılında yani Hicretin dokuzuncu yılında Arap Yarımadası

müşriklerinin İslam'ı kabul etmesinden sonra nazil oldu. Allah Resulü (sav) ayetin nüzulünden sonra Cizyeyi Zerdüştlardan ve Hristiyanlardan almıştır. Ancak o zamanlar yarımada müşrikler yoktu. Allah Resulü (sav), cizye ayeti indikten sonra, yarımada'nın yerleşimcileri olan Zerdüş ve Hristiyanlardan Cizye'yi almıştır. Allah Resulü (sav) Medine'ye geldikten sonra Medine ve Hayber Yahudilerinden de cizye almadı. Çünkü Cizye ayetinden¹⁴ önce Allah Resulü (sav) onlarla sulh akdetmişti.¹⁵ Bu da müşriklerin cizye vermeleri halinde yaşama hakkının verildiğini göstermektedir. Müşriklerin öldürülmesi bağlamındaki ayetler, cizye ayetlerinden önce nazil olmuş ve esas olarak bunların hedefi İslam aleyhtarı müşriklerdir. Ancak günümüzdeki ulemaya göre bu, İslam'ın ilk yüzyıllarında hakim olan durumdan kaynaklanıyor, çünkü İslam devleti o sıralarda amansız düşmanlarla çevriliydi. Müminler savaş halindeydiler.¹⁶ On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazarlar, İslam ile diğer devletler ve kabileler arasındaki ilişkinin özünde barışçıl bir karakter olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunu şu ayetlere dayandırıyorlar:

“Ancak sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir toplumla ilişki içinde olanlar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmayı içlerine sindiremeyip size sığınanalar müstesna. Allah dileseydi, onları sizin başınıza musallat ederdi de sizinle savaşırıldar. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de

¹² Mümtetine, 60/8-9.

¹³ Bk. Muslim, *Cihad ve's-Siyer*, 3; İbn Mace, *Jihad*, 38 (2858); Darimi, *Siyer*, 5 (8); Hayati Aydın, *Jihad in İslam*, GJAT, cilt: 2, Sayı: 2 (2012), 12.

¹⁴ Tevbe, 9/29.

¹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkamu Ehl-i Zimme*, 6

¹⁶ Muhammad, Asad, *The Message of the Qur'an*, (Gibraltar: Dar Al-Andalus, 1980), 256; Muhammed 'Izzet, Derveze, *et-Tafsirü'l-Hadis* (Trc. Mehmet Baydas, Vahdettin Ince), (İstanbul: Ekin Yayınları, 7/279-280; Süleyman, Ates, *Yuce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni ufuklar Yayınevi.), 1/332-335

sizinle savaşmazlar ve size barış teklifi ederlerse Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir”¹⁷

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yaş ve Allah’a dayan, çünkü O iştir, bilendir”¹⁸

Hatta cihadın ve savaşın bile insanların din ve inançlarının üzerindeki baskıyı kaldırmaya yönelik olduğu söylenebilir. İslam açısından savaş, dini, inancı ne olursa olsun bütün insanlara başta inanç ve fikir serbestliği sağlamak üzere çeşitli hakları korumak için yapılır.¹⁹

3.İktisatta Adalet:

Bu bağlamda şu ayet örnek verilebilir:

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Allah’ın, o kente halkından, Elçisine verdiği ganimetler, Allah’a, Elçiye, (ona) ak-raba olanlara, yetimlere, yoksullara (yolda kalan) yolcuya aittir. Ta ki (o mallar), içi-nizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın. Elçi size ne verdiğiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının

ve Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı şiddetlidir.”²⁰

İslam’ın bu ayette ifade edildiği gibi fe-yin bir kısmının yoksul ve mahrumlara ve-rilmesinde olduğu gibi, zekâtın, çoğunluğu mahrum ve yoksul olan sekiz sınıfa verilme-sini esas alması, mirası aile fertleri arasında bölüşmesi, sosyal yaşamda yardımlaşma ve dayanışmayı en büyük erdemlerden kabul et-mesi onun bu konudaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. Bununla İslam’ın toplumun un-surları arasında bir denge tesis etmek istediği ortadadır. Bu aynı zamanda toplumda güçsüz ve masumların korunmasını esas alan bir an-layıştan kaynaklandığı söylenebilir.

Zekâtın da sosyal adalete katkısının çok olduğunu söylemek mümkündür. Zekât zen-ginle fakir arasında gelir farkını aza indiren, zenginle fakirin arasında kardeşlik bağını ku-ran bir müessesedir. Zekât, ikram, teberru, yetim ve yoksulu kollayan diğer unsurlarla birlikte düşünüldüğünde toplumda varlık ve gelir düzeyi bakımından dezavantajlı kesim-lerin kolanması ve aralarındaki eşitsizlikle-rin giderilmesini hedeflediği anlaşılmakta-dır.²¹ Erken inen Mekkî surelerde yetim ve yoksulu doyurulması teşvik edilirken²² iler-leyen dönemlerde gelen surelerde ise zengin mallarından bir payın fakirlere verilmesi zo-runluluğu öngörülmüştür.²³ Daha sonra Me-dine döneminde ise zekât farz kılınmıştır.²⁴

¹⁷ Nisâ, 4/90.

¹⁸ Enfâ, 8/61.

¹⁹ Nurettin Turgay, *Kur'an'da Sosyal Adalet ve İnsan Hakları*, Dicle Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1999, s.49. (Bu fikir kendisine elde edemediğimiz Süleyman Ateş’in, Yeniden İslam’a, İstanbul, 1997, I/179 dan alınmıştır.)

²⁰ Haşr, 59/7.

²¹ Bk. Ömer Yılmaz vd. *Zekât –Sosyal adalet ilişkisi: Gelir dağılımındaki adaletsizliklere ilişkin teorik yak-laşımlarla mukayeseli bir İnceleme*, Sosyal Bilimler Metinleri, No:1 (2017), s. 79.

²² Maûn, 107/1-3.

²³ Meâric, 70/24-25.

²⁴ Bk. Ömer Yılmaz vd. *Zekât –Sosyal adalet ilişkisi: Gelir dağılımındaki adaletsizliklere ilişkin teorik yak-laşımlarla mukayeseli bir İnceleme*, Sosyal Bilimler Metinleri, No:1 (2017), s. 79.

Kur'an'da zekâta çok önem verilir. Bu öneminden ötürü ahrete inanmayan müşrikleri bile zekâtı vermediklerinden dolayı,

الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ
كَافِرُونَ

“(Vay o müşriklere ki) Onlar zekâtı vermezler ve ahirete de inanmazlar”²⁵

Şeklinde onları kınamaktadır. Hz. Peygamber de muhtaç ve yoksullara yardıma teşvik etmiş ve bu gibi kimselerin ahirette alacakları yüksek mükâfatlardan haber vermiştir

“Hangi Müslüman çıplak bir Müslümana elbise giydirse, Allah da ona cennetin yeşil elbiselerinden giydirecektir. Hangi Müslüman aç bir Müslümana ikramda bulunursa, Allah da ona cennet meyvelerinden ikram eder. Hangi Müslüman susamış bir Müslümana su verirse, Allah da ona mis kokulu cennetin mühürlü içeceği içirir.”²⁶

Zekât toplum fertleri arasında iyi ilişkilerin yerleşmesini sağlar, zekât veren zenginler fakire karşı merhamet duygusu beslemesine, fakir de zengine karşı dua ve şükran hissi ile dolmasına neden olmaktadır. Bu da toplumu birbirleriyle barışçı ve sevgi dolu ilişkiler kurmasını ve güven içinde yaşamalarını sağlamaktadır.

²⁵ Fussilet, 41/7.

²⁶ Ebû Davud, Zekat, 41(1682).